

Çocukluk Çağı Travmaları ile Tanrı İmajı Arasındaki İlişkide Öz Şefkatin Aracı Rolü

The Mediating Role of Self Compassion in the Relationship Between Childhood Traumas and God Image

Ferdi Kırac

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
Assistant Professor, Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Art and Science, Department of Psychology,

Niğde, Türkiye

ferdikirac@ohu.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9787-5193

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 19 July/Temmuz 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 21 November/Kasım 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 December/Aralık 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 3 **Pages/Sayfa:** 1111-1126

Cite as/Atıf: Kırac, Ferdi. "Çocukluk Çağı Travmaları ile Tanrı İmajı Arasındaki İlişkide Öz Şefkatin Aracı Rolü". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/3 (Aralık 2022), 1111-1126. <https://doi.org/10.18505/cuid.1145126>

Kırac, Ferdi. "The Mediating Role of Self Compassion in the Relationship Between Childhood Traumas and God Image". *Cumhuriyet Theology Journal* 26/3 (December 2022), 1111-1126. <https://doi.org/10.18505/cuid.1145126>

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ferdi Kırac).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

The Mediating Role of Self Compassion in the Relationship Between Childhood Traumas and God Image

Abstract: Previous research has demonstrated that a positive subjective relationship with God was associated with better mental health outcomes. On the other hand, it has been known that childhood traumas are the strongest risk factors for almost all common mental disorders. For that reason, investigating the relationship between childhood traumas and God image and the factors that mediate this relationship is crucial for the clinical works conducted with the religious clients who report a history of childhood trauma. Based on the Freud's projection theory, the early researchers investigating the psychological factors underlying the formation of God image proposed that image of parents might mediate the god image. Their studies revealed inconclusive results. As an alternative to the projection theory, some researchers suggested that the God image was self-referenced. Their research showed that high self-esteem was positively related to image of a loving God and negatively related to image of a rejecting God. The studies comparing these two explanations found that God image was more self-referenced than parent referenced. The attachment theory provides a theoretical framework to integrate these two positions. Studies based on the attachment theory revealed that secure attachment was associated with a loving God image while the insecure attachment was related to a distant and controlling God image. The childhood traumas which are the focus of this study are the experiences that are likely to destroy early attachment pattern and lead to an insecure attachment style in which the self, others and in turn God are perceived in a negative way. Majority of the studies examining the link between childhood traumas and God image demonstrated that the individuals exposed to childhood traumas perceived God as distant, cruel, cold, punishing, unjust and frightening in their adulthood. However, the research investigating the impact of childhood traumas on the adult survivors' God image has mainly focused on Western Judeo-Christian samples. Despite the prevalence of childhood traumas in Muslim communities, Muslim samples are underrepresented. In addition, it was thought that the self-esteem was the most important factor that mediates the relationship between childhood traumas and positive psychological outputs. Many studies supported that childhood traumas were associated with low self-esteem. However, recently, some criticisms were raised to the concept of self-esteem which has some negative consequences like narcissism, self-centeredness, lack of interest and prejudice towards others. Instead, the concept of self-compassion was proposed. The concept of self-compassion includes a nonjudgmental and warm attitude towards oneself in the face of pain and suffering, and evaluating negative life events as being a part of shared human experience. The studies investigating the relationship between childhood traumas and God image have mainly focused on attachment styles and self-esteem as explanatory factors but ignored the concept of self-compassion. For that reason, in this study, we investigated the relationship between childhood traumas and God image and the mediating role of self-compassion in a sample of Muslim Turkish university students. The data was collected through online questionnaires. Five hundred two participants who were reached through the convenience sampling method, completed Childhood Trauma Questionnaire-Short Form, God Perception Scale and Self-Compassion Scale Short Form. With PROCESS v3.5 macro extension in IBM SPSS 22, a bootstrapping procedure with 5000 resamples was performed to test mediation models. Findings revealed that all childhood trauma forms predicted negative God image. In addition, all childhood trauma forms predicted low self-compassion level. Finally, mediation analysis showed that self-compassion partially mediated the relationship between all forms of childhood trauma and God image. The results were discussed in the light of existing literature. Many studies have shown that self-compassion-based interventions are highly effective with the clients exposed to traumatic experiences. Based on the findings of the present study, it was emphasized that self-compassion-based interventions would contribute to a more positive God image which is one of the important coping resources after stressful life events for religious individuals.

Keywords: Psychology of Religion, Childhood Traumas, Child Abuse, Child Neglect, God Image, Self-Compassion, Muslims.

Çocukluk Çağı Travmaları ile Tanrı İmajı Arasındaki İlişkide Öz Şefkatin Aracı Rolü

Öz: Araştırmalar, tanrıyla kurulan kişisel adanmaya dayalı olumlu bir ilişkinin, olumlu ruh sağlığı çıktıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, çocukluk çağı travmalarının, birçok yetişkin ruh sağlığı problemi için en önemli risk faktörü olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiye aracılık eden değişkenleri tespit etmek, travma geçmişi bildiren ve tanrı inancı olan danışanlarla yürütülen klinik çalışmalar için önemlidir. Tanrı imajı oluşumunun altında yatan psikolojik süreçleri inceleyen ilk dönem araştırmalar, Freud'un yansıtma kuramından hareketle, ebeveyn imajının tanrı imajına aracılık edebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu araştırmalar birbiri ile çelişen sonuçlar elde etmişlerdir. Yansıtma kuramına alternatif olarak, bazı araştırmacılar, tanrı imajının benlik ile ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu araştırmalar, yüksek benlik saygısının seven, düşük benlik saygısının ise reddeden bir tanrı imajı ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Bu iki açıklamayı karşılaştıran çalışmalar, tanrı imajının ebeveyn imajından çok benlik referanslı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bağlanma kuramı ise benlik referanslı ve ebeveyn referanslı açıklamaları bütünlüştiren kuramsal bir çerçeve sunmuştur. Bağlanma kuramı temelinde yapılan araştırmalar, güvenli bağlanma ile seven, güvensiz bağlanma ile uzak ve kontrol eden tanrı imajı arasında ilişki olduğunu

ortaya koymuştur. Bu araştırmanın odağı olan çocukluk çağı travmaları, bireyin erken dönem bağlanma örüntüsüne zarar verebilen ve dolayısı ile bireyin kendisini, diğer insanları ve bir bağlanma figürü olarak tanrıyı daha olumsuz algılamasına yol açabilen yaşantılardır. Çocukluk çağı travmalarının tanrı imajı ile ilişkisini inceleyen araştırmaların çoğunluğu, çocukluk döneminde travmatik deneyimlere maruz kalan katılımcıların, tanrıyı uzak, acımasız, soğuk, cezalandırıcı, adaletsiz ve korkutucu olarak algılama düzeylerinin daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Ancak, bu araştırmaların çoğunluğunun batılı ülkelerde Hıristiyan-Yahudi örneklerle yapıldığı, Müslüman toplumlarda çocukluk çağı travmaları yaygın olmasına rağmen, konuyla ilgili araştırmaların sınırlı olduğu da görülmektedir. Yine, çocukluk çağı travmaları ile olumsuz psikolojik çıktılar arasındaki ilişkiye aracılık eden en önemli değişkenlerden birinin benlik saygısı olduğu düşünülmüştür. Çocukluk çağı travmalarının, düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğu birçok araştırma tarafından desteklenmiştir. Fakat son dönemlerde, benlik saygısının narsizm, ben merkezlik, diğerlerine karşı ilgi yoksunluğu ve önyargı gibi sonuçlara neden olduğu düşünülerek yerine öz şefkat kavramı önerilmiştir. Öz şefkat, yaşamdaki acı ve zorluklar karşısında kişinin kendisini karşı yargısız bir tutum sergilemesi ve bu acı verici olayları, insan olmanın bir parçası olarak görmesini içermektedir. Çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı ilişkisini inceleyen araştırmaların, açıklayıcı psikolojik faktörler olarak, genellikle bağlanma stilleri ve benlik saygısına odaklandığı, öz şefkat değişkenini ele almadığı gözlenmektedir. Bu nedenle, bu araştırmada çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolü Müslüman bir örnekte incelenmiştir. Araştırmanın verileri online anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Uygunluk örnekleme yöntemi ile erişim sağlanan 502 üniversite öğrencisine Çocukluk Çağı Travma Ölçeği-Kısa Formu, Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formu ve Tanrı Algısı Ölçeği uygulanmıştır. Aracılık analizleri, IBM SPSS 22, PROCESS v3.5 macro uzantısı kullanılarak 5000 bootstrap örnekleme üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları tüm çocukluk çağı travmaları alt boyutlarının tanrı imajını olumsuz olarak yordadığını göstermiştir. Ayrıca çocukluk çağı travmalarının tüm alt boyutlarının düşük öz şefkat düzeyini yordadığı görülmüştür. Aracılık analizleri sonucunda ise her bir çocukluk çağı travmaları alt boyutunun tanrı imajı ile ilişkisinde öz şefkatin kısmi aracılık etkisi olduğunu gözlenmiştir. Bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır. Birçok araştırma, travmatik deneyimlere maruz kalan danışanlarla yürütülen klinik çalışmalarda, öz şefkat temelli müdahalelerin oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Mevcut araştırma buğuları çerçevesinde, çocukluk döneminde travmatik deneyimlere maruz kalan ve dini inancı olan danışanlarla yürütülecek çalışmalarda, öz şefkat temelli müdahalelerin, stresli olaylar karşısında en önemli baş etme kaynağı olduğu bilinen olumlu tanrı imajını destekleyebileceği vurgusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Çocukluk Çağı Travmaları, Çocuk İhmali, Çocuk İstismarı, Tanrı İmajı, Öz Şefkat, Müslümanlar.

Giriş

Dindarlık ve psikolojik sağlık ilişkisine dair yapılan araştırmalar birbiri ile çelişkili sonuçlar ortaya koymakla birlikte, bu çalışmaların çoğu, dindarlığın psikolojik sağlık üzerinde olumlu etkilerinin olumsuz etkilerinden daha fazla olduğunu göstermektedir (Bonelli – Koenig, 2013; Post - Wade, 2009). Bu konuda yapılan araştırmaların gözden geçirme çalışmalarından birinde, dindarlığın psikopatolojiye neden olduğu varsayımının desteklenmediği, dindarlık ve psikolojik işlevsellik arasında pozitif ilişki rapor eden araştırmaların daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır (Bergin, 1983). Dini bağlılık ve ruh sağlığı ilişkisini inceleyen 50 araştırmayı gözden geçiren diğer bir çalışmada, araştırmaların %72'sinin pozitif, %16'sının negatif ilişki bulduğu, %12'sinin ise bu yapılar arasında herhangi bir ilişki olmadığını rapor ettiği bildirilmiştir (Larson vd., 1992). Yine 850 araştırma ile yapılan bir sistematik gözden geçirme çalışması sonucunda dindarlık ve yaşam doyumu bağını inceleyen çalışmaların %80'inin pozitif ilişki bulduğu, çalışmaların üçte ikisine yakınının dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerde daha düşük düzeyde depresyon ve kaygı belirtileri gözlemlendiği rapor edilmiştir (Koenig – Larson, 2001).

Dindarlık ve psikolojik sağlık ilişkisine dair yapılan araştırmalarda rapor edilen birbiri ile çelişkili bulgulara, dindarlığın çok boyutlu bir yapı olması ve bu yapıya bağlı olarak araştırmalarda farklı dindarlık tanımlarının kullanılmasının neden olabileceğine dikkat çekilmiştir (Bergin, 1983). Bu durum, bazı araştırmacıları, dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisini ele alan araştırmalarda kullanılan birbirinden farklı dindarlık ve ruh sağlığı tanımlamalarını dikkate alarak bir değerlendirme yapmaya itmiştir. Bu amaç doğrultusunda 34 araştırma ile yapılan bir meta-analiz çalışmasında, dindarlığın psikolojik sağlık ile olumlu bir ilişki gösterdiği ancak kurumsal dindarlık ve ideolojik dindarlık tanımlarını kullanan araştırmalarda, dindarlık-ruh sağlığı ilişkisinin çok zayıf (bazılarında negatif), kişisel adanmaya dayalı dindarlık tanımları yapan araştırmalarda ise ilişkinin çok daha güçlü olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular çerçevesinde, psikolojik sağlık açısından, bireyin tanrıyla öznel ilişkisi gibi dinsel yaşantının kişisel adanma boyutlarının daha önemli olduğu vurgulanmıştır (Hackney – Sanders, 2003).

Tanrı temsilleri ile psikolojik işlevsellik arasındaki ilişkiyi inceleyen 112 araştırma ile yapılan bir meta-analiz çalışması ise olumlu tanrı temsilleri ile psikolojik iyi oluş arasında, olumsuz tanrı temsilleri ile psikolojik sıkıntı arasında güçlü ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu çalışmada, olumsuz tanrı temsilleri olan bireylerin, kendilerini ve diğerlerini daha olumsuz algıladıkları,

olumsuz duygu yaşamaya daha eğilimli oldukları görülmüştür. Dahası, tanrı temsilleri ile psikolojik işlevsellik ilişkisine dair elde edilen etki büyüklüklerinin, alanyazında rapor edilen dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisine dair araştırmaların rapor ettiği etki büyüklüklerinden çok daha güçlü olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu çerçevesinde, psikolojik sağlık bağlamında, dindarlığın davranışsal ve global boyutlarından çok, bireyin tanrı ile öznel ilişkisine odaklanılmasının daha önemli olduğu ve olumlu tanrı temsillerinin, sıkıntı veren durumlarla baş etme sürecinde önemli bir kaynak sağladığı vurgulanmıştır (Stulp vd., 2019).

Din ve maneviyat psikolojisi alanyazınında, bireyin tanrı ile olan ilişkisini ifade etmek için tanrı temsilleri, tanrı kavramı ve tanrı imajı gibi kavramların kullanıldığı ve çoğu zaman bu kavramların birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramsal karmaşaya netlik kazandırmak için bazı araştırmacılar, tanrı kavramını, inanılan dinin tanrıya dair önermeleri çerçevesinde bireyin geliştirdiği inançlar olarak tanımlarken, tanrı imajını, bireyin, inandığı tanrı ile kişisel ve duygusal ilişkisini belirleyen zihinsel temsiller olarak tanımlamışlardır. Bu araştırmacılara göre, tanrı kavramı, ideal olarak, tanrının insandan ne beklediğine, insanın tanrıya dair nasıl düşünmesi ve nasıl bir tutum içinde olması gerektiğine dair, doktrinel söylem çerçevesinde gelişen inançlardır. Tanrı imajı ise ilişkisel bir kavram olarak, içsel çalışan modellerdir (Davis - Moriarty, 2013).

Tanrı imajının altında yatan psikolojik süreçlere dair temel olarak iki kuramsal yaklaşım olduğu ve araştırmaların bu iki kuramsal çerçeve etrafında yürütüldüğü görülmektedir. Bunlardan birincisi “ebeveyn referanslı” (parent referenced) açıklamalardır. Başlarda Freud’un psikanalitik yansıtma kuramından (Freud, 1938), sonraları ise nesne ilişkileri kuramından (Rizzuto, 1979) ilham alarak yürütülen araştırmalar genel olarak tutarsız sonuçlara ulaşmışlardır. Araştırmaların bazıları, tanrı imajının baba imajı ile (Siegmann, 1961), bazıları ise anne imajı ile (Nelson - Jones, 1957) ilişkili olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Bazı araştırmalar ise tanrı imajı ile nesne ilişkileri gelişimi düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir (Brokaw - Edwards, 1994) Bu araştırmalar, tanrı imajının oluşumunda, hangi ebeveynin daha belirleyici olduğu konusunda tutarsız sonuçlar üretse de, tanrı imajının oluşumunda erken dönem ebeveyn ilişkilerinin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir.

Tanrı imajının oluşumuyla ilgili diğer yaklaşım ise benlik referanslı (self-referenced) açıklamalardır. Bu çizgide yürütülen araştırmalar, yüksek benlik saygısının seven, olumlu bir tanrı imajı ile, düşük benlik saygısının ise reddeden, kontrol eden, olumsuz bir tanrı imajı ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Benson - Spilka, 1973; Spilka vd., 1975). Ebeveyn referanslı ve benlik referanslı tanrı imajı açıklamalarını karşılaştıran çalışmalar da olmuştur. Bu araştırmalar, benlik saygısının, ebeveyn imajına göre, tanrı imajını daha güçlü bir şekilde yordadığını ortaya koymuşlardır (Buri - Mueller, 1993; Reinert - Edwards, 2014).

Bağlanma kuramı, ebeveyn referanslı ve benlik referanslı açıklamaları entegre eden kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bağlanma kuramına göre, erken dönem, çocuk-bakım veren ilişkisine bağlı olarak, çocuk, kendisi ve diğerlerine dair içsel çalışan modeller geliştirmektedir (Bowlby, 1979). Bu varsayımdan hareketle, tanrı bir bağlanma figürü olarak tanımlanmış ve iki hipotez öne sürülmüştür: Uyuşma hipotezi ve telâfi hipotezi. Uyuşma (correspondence) hipotezine göre, çocuğun bakım verene bağlanma stili güvenli ise tanrıyla bağlanması da güvenli, bağlanma güvensiz ise tanrıya bağlanma da güvensiz olacaktır. Telâfi (compensation) hipotezine göre ise bakım verene bağlanma güvensiz ise, birey güvenlik ve sevilme, sıcaklık arama gibi duygusal ihtiyaçlarını tanrıya bağlanarak telâfi edecektir (Kirkpatrick, 1992; a.m.f., 2005). Bu bağlamda yapılan araştırmalar, güvenli bağlanma stili ile seven tanrı imajı arasında, güvensiz bağlanma stili ile uzak ve kontrol eden tanrı imajı arasında ilişki olduğunu göstererek, uyuşma hipotezini desteklemiştir (Granqvist vd., 2012; Kirkpatrick - Shaver, 1992). Yetişkin bağlanmaları üzerine yapılan bazı araştırmalar ise telâfi hipotezini destekleyen bulgular elde etmiştir (Granqvist - Hagekull, 2000).

Tanrı imajının oluşum sürecinde etkili olan psikolojik faktörleri inceleyen araştırmalar dikkate alındığında, erken dönem çocuk-ebeveyn ilişkisini ve benlik algısını olumsuz yönde etkileyen yaşantıların, bireyin yetişkinlik yıllarında tanrı ile olan ilişkisini etkileyebileceği tahmin edilebilmektedir. Bu araştırmanın odağı olan çocukluk çağı travmaları, başka bir deyişle çocukluk döneminde maruz kalınan ihmal ve istismar yaşantıları, bireyin erken dönem bağlanma örüntüsüne zarar verebilen ve dolayısı ile bireyin kendisini, diğer insanları ve bir bağlanma figürü olarak tanrıyı daha olumsuz algılamasına yol açabilen yaşantılardır. Bu yaşantılar, birçok yetişkin ruh sağlığı problemi için en önemli risk faktörüdür (Cicchetti, 2016; Kessler vd., 2010) ve dünya genelinde pandemik düzeyde yaygındır (Stoltenborgh vd., 2015). Müslüman toplumlarda da çocukluk çağında travmatik yaşantılarına maruz kalma oranının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Müslüman Arap ülkelerinde yaşayan çocukların travmatik deneyimlere maruz kalma oranlarının, duygusal istismar için %12.3-42, fiziksel istismar için %7.6-20 ve cinsel istismar için %7-27 arasında olduğu rapor edilmiştir (Al-Fayez vd., 2010). Ülkemizde yapılan araştırmalar, çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantısı oranlarının bu rakamlarla benzerlik gösterdiğini, klinik örneklerde ise yaygınlığın çok daha yüksek olduğunu göstermektedir (Çelik - Çiçek, 2018). Tanrıyla olumlu bir öznel ilişkinin, stres yaratan olayların olumsuz etkileri karşısında, tanrı inancı olan birey için en önemli baş etme kaynaklarından biri olduğu düşünüldüğünde (Pargament vd., 2000), çocukluk çağı örülenme yaşantılarının, bireyin tanrı imajı üzerindeki etkisini ve bu etkiye aracılık eden değişkenleri tespit etmek önem kazanmaktadır.

Çocukluk çağında maruz kalınan travmatik yaşantıların, yetişkinlik döneminde, bireyin dindarlığını ve tanrı ile ilişkisini etkileyip etkilemediğini araştıran ve çoğunluğu batı kültürlerinde, Hıristiyan örneklerle yapılan araştırmalar mevcuttur. Bu konuda yapılan 34 araştırma ile gerçekleştirilen bir gözden geçirme çalışmasında, araştırmaların ezici çoğunluğunda, çocukluk çağı travmalarına maruz kalan bireylerin dinden ve dini pratiklerden uzaklaştıkları görülmüştür. Araştırmaların çok azında ise, çocukluk çağı travmaları ile yüksek dindarlık düzeyi arasında ilişki olduğu gözlenmiştir (Walker vd., 2009). Çocukluk çağı travmalarının dindarlık üzerinde olumsuz etkisini gösteren bir çalışmada, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan kişilerin, istismara maruz kalmayan ya da cinsel ilişki içermeyen cinsel tacize maruz kalan kişilerle kıyaslandığında, hiçbir dine tabi olmama ve dini pratiklerini yerine getirmeme eğiliminin yüksek olduğu bulunmuştur (Finkelhor vd., 1989). Bazı araştırmalar ise cinsel istismar sonrası bazı kadınların, dini inançlarından uzaklaşmak yerine, dini inançlarının, yaşadıkları bu olumsuz deneyimi anlamlandırma, istismardan dolayı kendilerini suçlamaktan vazgeçme ve yaşamda anlam ve amaç keşfetme noktasında kendilerine yardımcı olduğunu belirttiklerini aktarmışlardır (Valentine - Feinauer, 1993).

Çocukluk çağı travmalarının, travmaya maruz kalan bireylerin yetişkinlik dönemi tanrı imajını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Çocukluk döneminde travmatik deneyimlere maruz kalan katılımcıların, tanrıyı uzak, acımasız, soğuk, cezalandırıcı, adaletsiz, korkutucu ve sevgi vermeyen olarak algılama düzeylerinin daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Hall, 1995; Kam, 2018; Kane vd., 1993; Lawson vd., 1998; Pritt, 1998; Rossetti, 1995). Ancak, alanyazında, araştırmaların çoğunluğunun, çocukluk çağı travmalarından cinsel istismara odaklandığı gözlenmektedir. Çok az sayıda araştırma, tüm travma formlarını dikkate alarak, bireylerin tanrı imajını incelemiştir. Bu araştırmalardan birinde, klinik olmayan bir örnekte, tüm çocukluk çağı travma alt boyutlarının, negatif tanrı imajı ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Waldron vd., 2018). Bu araştırmaların neredeyse hepsi batılı ülkelerde, Hıristiyan-Yahudi örneklerle gerçekleştirilmiş çalışmalardır. Çocukluk çağı travmaları ve tanrı imajı ilişkisini Müslüman örneklerle doğrudan inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır.

Çocukluk çağı travmaları ile olumsuz psikolojik çıktılar arasındaki ilişkiye aracılık eden en önemli değişkenlerden birinin benlik saygısı olduğu düşünülmüştür. Çocukluk çağı travmalarının, düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğu birçok araştırma tarafından desteklenmiştir (Brodski - Hutz, 2012; Dembo vd., 1987; Karakuş, 2012; Oates vd., 1985; Toth vd., 2000; Waldron vd., 2018).

Son yıllarda, benlik saygısının psikolojik sağlık ölçütü olarak temel yapılardan birisi olarak ele alınmasına bazı eleştiriler getirilmiş ve benlik saygısındaki bazı olumsuz özellikleri içermeyen öz şefkat kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Benlik saygısı ile yapılan araştırma bulgularından hareketle, benlik saygısının değişime dirençli olduğu ve benlik değerine aşırı vurgu, narsizm, ben merkezlik, diğerlerine ilgi gösterme yoksunluğu gibi bazı olumsuz sonuçları beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Benlik saygısı, diğerleri ile kendini karşılaştırıp, diğerlerinin kötü özelliklerine odaklanma ve dolayısı ile onları daha olumsuz değerlendirme gibi eğilimler içerdiği için, benlik saygısını yüksek tutma arzusunun önyargıya neden olduğu bildirilmiştir (Neff, 2003a).

Uzak doğu düşüncesinden, özellikle Budizm'den esinlenilerek geliştirilen öz şefkat kavramı, benlik saygısının tüm pozitif sonuçlarını içermekle birlikte, olumsuz sonuçlarını gidermektedir. Çünkü, öz-şefkat, benlik saygısı gibi, kendisini ve diğerlerini performans üzerinden değerlendirmeyi, ideal standartlar ile karşılaştırarak yargılamayı içermemektedir (Neff, 2003a). Öz şefkat düzeyi yüksek bir birey, yaşamda karşılaştığı başarısızlıklar, yetersizlikler, zorluklar ve acılar karşısında, kendisine yargısız, eleştirel olmayan bir tutum ile yaklaşmaktadır (öz sevecenlik-self kindness). Ayrıca, başına gelen acı veren, başarısızlık hissi yaratan durumların, sadece kendisine has olmayıp, insan olmanın bir parçası olarak görme eğilimindedir (ortak insanlık-common humanity). Dahası, yaşadığı olumsuzluklar karşısında hissettikleri ve düşündükleri ile özdeşim kurmak, kendiliğinin, kendilik değerinin ölçütü olarak görmek yerine, bunları bilinçli farkındalıkta tutmaktadır (bilinçli farkındalık-mindfulness) (Neff, 2003b). Öz şefkatin birçok olumlu psikolojik çıktı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Öz şefkat ile ruh sağlığı ilişkisini inceleyen 14 araştırmanın meta-analizini yapan bir çalışmada, yüksek öz şefkat düzeyi ile düşük psikolojik belirti arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin etki büyüklüğünün oldukça güçlü olduğu bildirilmiştir (MacBeth - Gumley, 2012).

Çocukluk çağı travmalarının ve güvensiz bağlanma stiline düşük öz şefkatle ilişkili olduğu da gözlenmiştir (Miron vd., 2014; Neff - McGehee, 2010; Tanaka vd., 2011). Öte taraftan, birçok araştırma, travmatik deneyimlere maruz kalan danışanlarda, öz şefkat temelli müdahalelerin oldukça etkili olduğunu göstermektedir (Beaumont vd., 2012; Kearney vd., 2013). Kişiyi, yaşadığı ıstıraba, yargısız, sevecen bir tutumla yaklaşmaya teşvik etmenin, olumsuz duygusal deneyimlere karşı dayanabilme ve daha uyumlu stratejiler geliştirebilme yeteneğini geliştirdiği öne sürülmüştür (Barnard - Curry, 2011).

Çocukluk çağında maruz kalınan travmatik yaşantılar, yetişkin ruh sağlığı problemleri için en önemli risk faktörlerinden biridir (Cicchetti, 2016; Kessler vd., 2010). Öte taraftan, dini inancı olan bireyin tanrı ile olumlu ilişkisinin, stresli olaylarla baş etmede, bireyin kullanabileceği önemli baş etme stratejilerinden biri olduğu bilinmektedir. (Pargament vd., 2000; Stulp vd., 2019).

Ancak, çocukluk çağı travmaları, bireyin tanrı imajını da olumsuz yönde etkileyerek, dinsel bir baş etme stratejisi olarak, olumlu tanrı temsillerinin kullanılma olasılığını azaltmaktadır. Bu nedenle, çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı ilişkisine aracılık eden psikolojik süreçleri ortaya çıkarmak, dini inancı olan bireylerle gerçekleştirilen psikolojik müdahale süreci açısından önemlidir. İlgili alanyazın gözden geçirildiğinde, bu konuda yapılan araştırmaların çoğunluğunun Hıristiyan batı kültüründe yürütüldüğü, özellikle cinsel istismar ve ensest mağduru bireylerin dini yaşantısını incelediği görülmektedir. Müslüman kültürlerde ise bağlanma stilleri ve tanrı tasavvuru ilişkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırma olmakla birlikte (Kış, 2018; Korkmaz, 2012) konunun ihmal edildiği gözlenmektedir. Ayrıca, çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı ilişkisini inceleyen araştırmaların, açıklayıcı psikolojik faktörler olarak, genellikle bağlanma stilleri ve benlik saygısına odaklandığı, öz şefkat değişkenini ele almadığı gözlenmektedir.

Bu nedenle, bu çalışmada, çocukluk ve ergenlik yıllarında maruz kalınan cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal gibi travmatik yaşantıların tanrı imajı ile ilişkisi ve bu ilişkide öz şefkatın aracı rolü, Müslüman bir üniversite öğrencisi örneğinde incelenecektir. Belirtilen bu amaç doğrultusunda, araştırmanın hipotezleri şöyledir:

H1: Çocukluk çağı travmalarının tanrı imajı üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olacaktır.

H2: Çocukluk çağı travmalarının tanrı imajı üzerindeki olumsuz etkisine düşük öz şefkat düzeyi aracılık edecektir.

1.Yöntem

1.1.Katılımcılar

Bu araştırmasının örneklemini, hepsi İslam dinine ve Allah'a inandığını belirten üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya, Ankara, Mardin, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri illerinde bulunan üniversitelerde eğitim gören, yaşları 18 ile 30 arasında değişen toplam 502 üniversite öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 22.2'dir (S = 2.91). Katılımcıların 285'i kadın (% 56,8) ve 217'si erkektir (% 43.2). Katılımcıların % 53'ü aylık geliri 2500 TL ve altı olan ailelerden, % 36.6'sı aylık geliri 2500-5000 TL arası olan ailelerden ve %10.4'ü aylık geliri 5000 TL ve üstü olan ailelerden gelmektedir.

1.2.Veri Toplama Araçları

1.2.1.Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği- Kısa Form (CTQ-SF):

CTQ-SF, bireyin, 18 yaş öncesinde maruz kaldığı travmatik yaşantıları geriye dönük olarak değerlendirebilmesi için, Bernstein vd. (2003) tarafından geliştirilmiştir. Orijinal ölçek, 28 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir (1 = Hiçbir zaman, 5= Çok sık olarak) ve beş faktörden oluşmaktadır: Duygusal istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını Şar vd. (2012) yapmıştır. Türkçe form, orijinal formda olduğu gibi beş faktör yapısı göstermiştir. Ölçekten alınan yüksek toplam puanlar, çocukluk çağı travmalarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Şar vd. (2012), ölçeğin Cronbach's alpha katsayısının .93, test tekrar test güvenilirlik katsayısının .90 olduğunu rapor etmişlerdir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca iç tutarlılık katsayısı, duygusal istismar alt boyutu için .77, fiziksel istismar için .85, cinsel istismar için .91, duygusal ihmal için .85 ve fiziksel ihmal için .62 olarak hesaplanmıştır.

1.2.2.Öz Şefkat Ölçeği Kısa Formu (ÖŞÖ-K)

ÖŞÖ-K orijinal olarak Raes vd. (2011) tarafından geliştirilmiş, 12 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir (1 =Hemen hemen hiçbir zaman, 5 = Hemen hemen her zaman). Orijinal ölçek 6 faktörden oluşmaktadır: Öz- sevecenlik (self-kindness), öz-yargı (self-judgement), ortak insanlık (common humanity), yalıtılmışlık (isolation), bilinçlilik (mindfulness), aşırı-özdeşim (over-identification). Ölçeğin Türkiye kültüründe, güvenilirlik ve geçerlik çalışmasını Yıldırım ve Sarı (2018) yapmıştır. Ölçeğin Türkçe formu 11 maddeden oluşmaktadır. Türkçe form tek faktörlü bir yapı göstermiştir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksek olması, bireyin öz şefkat düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Yıldırım ve Sarı (2018), ölçek için .75 iç tutarlılık katsayısı rapor etmişlerdir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .83'tür.

1.2.3.Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ)

Bireyin tanrıya dair algılarını ve duygularını ölçmek için Güler (2007) tarafından geliştirilen TAÖ, 22 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir (1 = Hiç yansıtmıyor, 5 = Tamamen yansıtmıyor). Ölçekten alınan toplam yüksek puanlar, kişinin, tanrıyı koşulsuz seven, şefkatli davranan, affedici, yakın ve gözetken olarak algıladığını, aynı zamanda kişinin tanrıya karşı duygularının

sevgi, güven, mutluluk olduğunu ifade etmektedir. Düşük puanlar ise kişinin tanrıyla, korkutucu, cezalandırıcı, umursamaz ve uzak olarak algıladığını, tanrıya karşı duygularının korku, suçluluk ve sıkıntı olduğunu ifade etmektedir. Güler (2007), ölçeğin iç tutarlılık katsayısını .83 olarak rapor etmiştir. Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .93'tür.

1.3.İşlem

Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (01.04.2019 tarih ve 2019/1-1 sayılı) etik onay alındıktan sonra, araştırmanın verileri online anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Anket formlarının ilk sayfasına, çalışmanın amacı, gönüllü katılım, gizlilik ve araştırmaya katılma kriterlerine dair açıklamaları içeren bilgilendirilmiş onam formu konulmuştur. Araştırmada, tanrı imajı ile 18 yaş öncesi maruz kalınan travmatik yaşantılar arasındaki ilişki ele alındığından, 18 ve üstü bir yaşta olmak, İslam dinine ve Allah'a inanmak, araştırmaya katılma kriteri olarak belirlenmiştir. Uygunluk örnekleme (convenience sampling) yönteminin kullanıldığı araştırmada, örneklemin temsil gücünü artırabilmek için, çevrimiçi formlar Ankara Üniversitesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi ve Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde eğitim gören tanıdık öğrencilere gönderilmiştir. Bu öğrencilerden anketleri sınıf gruplarına dağıtmaları, dağıttıkları arkadaşlarından da kendi arkadaşlarına dağıtmaları istenmiştir. Bu yolla 502 öğrenciye ulaşılmıştır. Aracılık analizleri, IBM Spss 22, PROCESS v3.5 macro uzantısı kullanılarak 5000 bootstrap örnekleme üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizlerinin anlamlılığını belirlemede, % 95'lik güven aralığının sıfır içermemesi kriteri esas alınmıştır (Hayes, 2018). Tüm aracılık analizlerinde, yaş, cinsiyet ve ekonomik düzey değişkenlerinin etkisi kontrol edilmiştir.

2.Bulgular

2.1.Değişkenler Arası İlişkilere Dair Bulgular

Araştırmaya dahil edilen değişkenler arası korelasyon katsayıları, değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'de görüldüğü gibi, çocukluk çağı travmalarının tüm alt boyutları, tanrı imajı ile negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler göstermiştir. İlişkilerin büyüklüğüne bakıldığında, en güçlü ilişkilerin duygusal istismar ve duygusal ihmal alt boyutları ile tanrı imajı arasındaki ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Benzer şekilde, çocukluk çağı travmalarının, fiziksel ihmal hariç, tüm alt boyutları öz şefkat düzeyi ile negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler göstermiştir. İlişkilerin, duygusal istismar ve duygusal ihmal durumunda daha güçlü olduğu görülmüştür. Öz şefkat ile tanrı imajı arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 1: Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları, Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapmaları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.ÇÇT-total	-									
2.Duygusal istismar	.83**	-								
3.Fiziksel istismar	.63**	.56**	-							
4.Cinsel istismar	.54**	.44**	.37**	-						
5.Duygusal ihmal	.85**	.58**	.39**	.27**	-					
6.Fiziksel ihmal	.65**	.39**	.42**	.27**	.52**	-				
7.Tanrı imajı	-.28**	-.23**	-.18**	-.15**	-.27**	-.19**	-			
8.Öz şefkat	-.31**	-.31**	-.09*	-.16**	-.31**	-.08	.25**	-		
9.Yaş	.07	-.03	.12*	.08	.02	.22**	.11*	.16**	-	
10.Gelir düzeyi	-.12*	-.10*	-.09	-.07	-.06	-.17**	-.10*	-.01	-.09*	-
Ort.	40.98	8.68	6.42	6.75	11.83	5.89	81.27	28.01	22.20	2.66
Std. Sapma	13.69	3.90	3.02	3.82	4.95	2.24	19.51	5.27	2.91	1.36
Min-Maks.	25-107	5-24	5-22	5-25	5-25	4-16	29-110	14-43	18-30	1-6

Not 1. ÇÇT-total = Çocukluk Çağı Travma Ölçeği toplam puanı

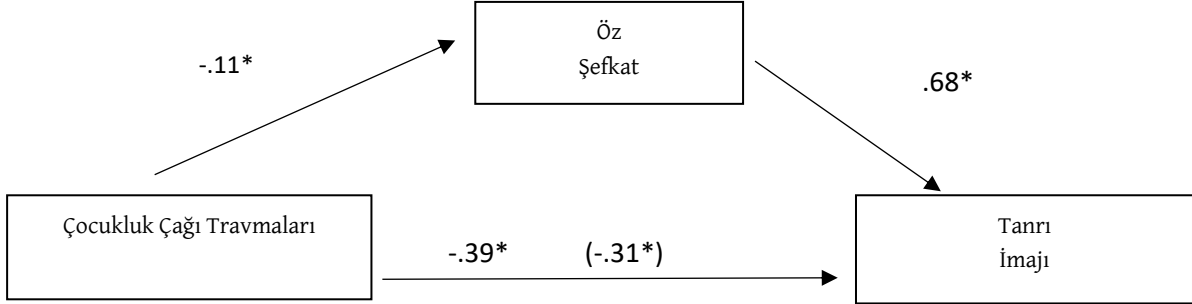
Not 2. *p<.05, **p<.001

Demografik değişkenlerden yaş değişkeni ile tanrı imajı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki gözlenirken, gelir düzeyi ile tanrı imajı arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Yaş değişkeni öz şefkat ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişki gösterirken, gelir düzeyi ile öz şefkat arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

2.2. Aracılık Analizleri

Öncelikle tüm çocukluk çağı travmalarına maruz kalma düzeyi ile tanrı imajı arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolünü tahmin etmek için, demografik değişkenler kontrol edilerek, 5000 alt örneklem bootstrapping prosedürü uygulanmıştır. Modele ait tahminler Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları ile Tanrı İmajı Arasında Öz Şefkatin Aracı Rolü

Model: N = (502) R2 = .15, F (5,496) = 17.59, p < .001

Not 1. Şekilde standardize edilmemiş yol katsayıları sunulmuştur.

Not 2. Çocukluk çağı travmalarından tanrı imajına giden yolda, parantez içinde verilen değer doğrudan (direct) etkiyi, parantez dışındaki değer toplam etkiyi göstermektedir.

Not 3. *p<.001

Şekil 1'de görüldüğü gibi, çocukluk çağı travmaları, aracı değişken olan öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır (B= -.11, SH =.02, %95 GA [-.15, -.08]). Aracı değişken olan öz şefkat ise bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır (B= .68, SH =.16, %95 GA [.36, .99]). Bağımsız değişken olan çocukluk çağı travmaları bağımlı değişken olan tanrı imajını negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Başka bir deyişle, toplam etki anlamlıdır (B= -.39, SH =.06, %95 GA [-.51, -.27]). Aracı değişken olan öz şefkat modele dahil edildiğinde, çocukluk çağı travmaları hala tanrı imajını negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır (B= -.31, SH =.06, %95 GA [-.43, -.19]). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Bu bulgular öz şefkatin aracılık etkisi olduğunu göstermektedir. 5000 alt örneklem bootstrapping analizi de, aracılık etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir (B= -.08, SH =.02, %95 GA [-.13, -.04]). Özetle, çocukluk çağı travmaları, tanrı imajını olumsuz yönde etkilemektedir ve bu etkinin bir kısmı düşük öz şefkat düzeyi üzerinden gerçekleşmektedir.

Her bir çocukluk çağı travma boyutu ile tanrı imajı arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolünü incelemek için, çocukluk çağı travmalarının beş alt boyutu için ayrı ayrı beş aracılık modeli test edilmiştir. Analiz sonuçları Şekil 2 de sunulmuştur.

Şekil 2 A'da görüldüğü gibi, bağımsız değişken duygusal istismar, aracı değişken öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır (B= -.42, SH =.06, %95 GA [-.54, -.31]). Aracı değişken öz şefkat, bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır (B= .75, SH =.16, %95 GA [.42, 1.07]). Duygusal istismarın tanrı imajı üzerindeki toplam etkisi negatif yönde anlamlıdır (B= -1.03, SH =.22, %95 GA [-1.45, -.61]). Aracı değişken modele dahil edildiğinde, duygusal istismarın tanrı imajı üzerindeki doğrudan etkisi negatif ve anlamlıdır. (B= -.71, SH =.22, %95 GA [-1.15, -.28]). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Duygusal istismarın, öz şefkat üzerinden tanrı imajı üzerindeki dolaylı etkisi negatif yönde ve anlamlıdır (B= -.32, SH =.09, %95 GA [-.50, -.16]).

Şekil 2 B'de görüldüğü gibi, bağımsız değişken fiziksel istismar, aracı değişken öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır (B= -.16, SH =.08, %95 GA [-.31, -.01]). Aracı değişken öz şefkat, bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır (B= .88, SH =.16, %95 GA [.57, 1.19]). Fiziksel istismarın tanrı imajı üzerindeki toplam etkisi negatif yönde ve anlamlıdır (B= -.83, SH =.28, %95 GA [-1.38, -.27]). Aracı değişken modele dahil edildiğinde, fiziksel istismarın tanrı imajı üzerindeki doğrudan etkisi negatif ve anlamlıdır. (B= -.69, SH =.28, %95 GA [-1.23, -.15]). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Fiziksel istismarın, öz şefkat üzerinden tanrı imajı üzerindeki dolaylı etkisi negatif yönde ve anlamlıdır (B= -.14, SH =.07, %95 GA [-.29, -.02]).

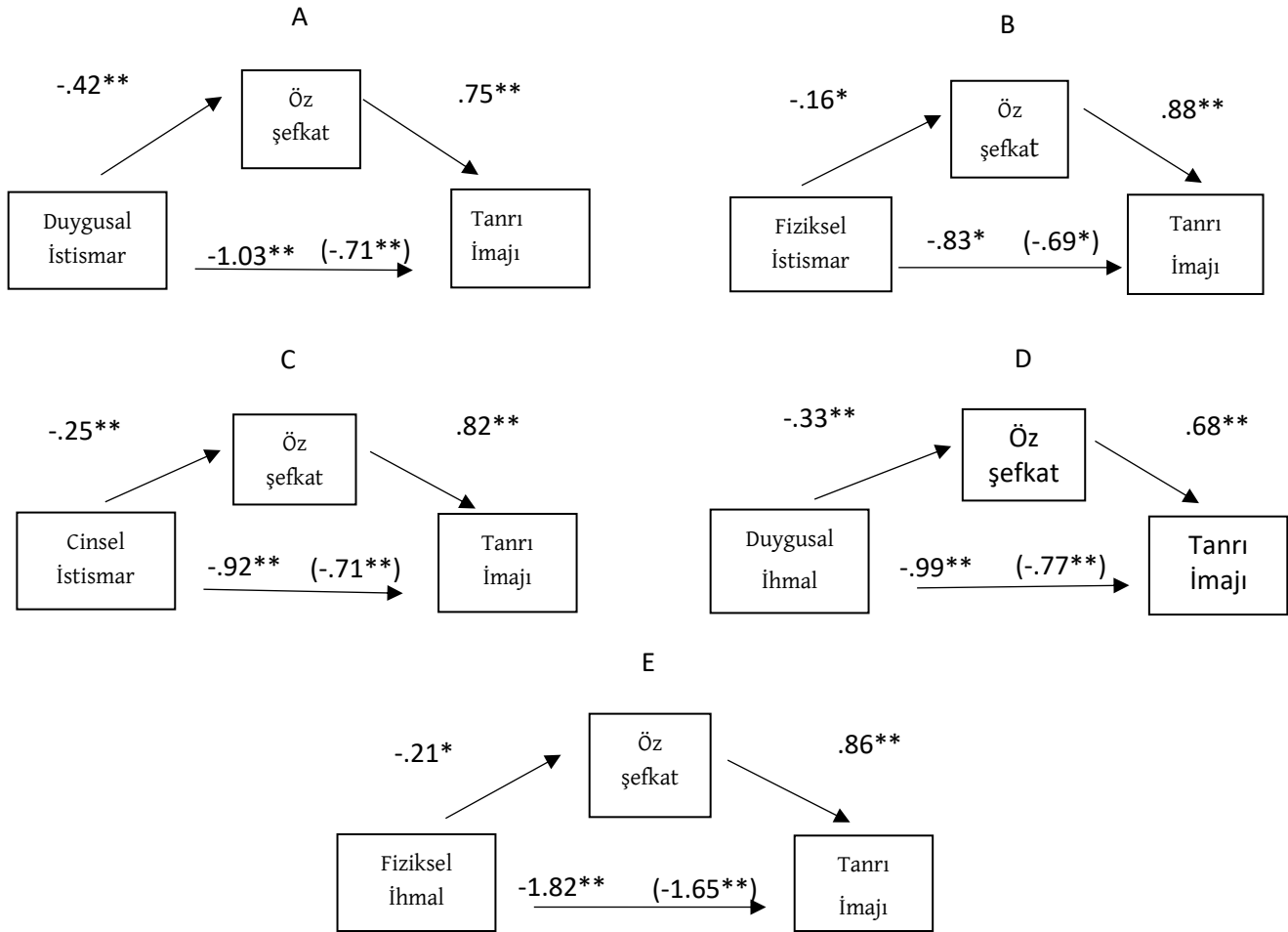
Şekil 2 C'de görüldüğü gibi, bağımsız değişken cinsel istismar, aracı değişken öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır (B= -.25, SH =.06, %95 GA [-.37, -.14]). Aracı değişken öz şefkat, bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır (B= .82, SH =.16, %95 GA [.50, 1.13]). Cinsel istismarın tanrı imajı üzerindeki toplam etkisi negatif yönde anlamlıdır (B= -.92, SH =.22, %95 GA [-1.35, -.48]). Aracı değişken modele dahil edildiğinde, cinsel istismarın tanrı imajı üzerindeki

doğrudan etkisi negatif ve anlamlıdır. ($B = -.71, SH = .22, \%95 GA [-1.14, -.28]$). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Cinsel istismarın, öz şefkat üzerinden tanrı imajı üzerindeki dolaylı etkisi negatif yönde ve anlamlıdır ($B = -.21, SH = .06, \%95 GA [-.35, -.09]$).

Şekil 2 D'de görüldüğü gibi, bağımsız değişken duygusal ihmal, aracı değişken öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($B = -.33, SH = .05, \%95 GA [-.42, -.25]$). Aracı değişken öz şefkat, bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($B = .68, SH = .16, \%95 GA [.36, 1.01]$). Duygusal ihmalin tanrı imajı üzerindeki toplam etkisi negatif yönde ve anlamlıdır ($B = -.99, SH = .17, \%95 GA [-1.33, -.67]$). Aracı değişken modele dahil edildiğinde, duygusal ihmalin tanrı imajı üzerindeki doğrudan etkisi negatif ve anlamlıdır. ($B = -.77, SH = .17, \%95 GA [-1.11, -.43]$). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Duygusal ihmalin, öz şefkat üzerinden tanrı imajı üzerindeki dolaylı etkisi negatif yönde ve anlamlıdır ($B = -.23, SH = .06, \%95 GA [-.37, -.11]$).

Şekil 2: Çocukluk Çağı Travmalarının Alt Boyutları ile Tanrı İmajı Arasında Öz Şefkatin Aracı Rolü

Model A: $N = (502) R^2 = .13, F(5,496) = 14.43, p < .001$

Model B: $N = (502) R^2 = .12, F(5,496) = 13.53, p < .001$

Model C: $N = (502) R^2 = .13, F(5,496) = 14.47, p < .001$

Model D: $N = (502) R^2 = .14, F(5,496) = 16.54, p < .001$

Model E: $N = (502) R^2 = .14, F(5,496) = 16.34, p < .001$

Not 1. Şekilde standardize edilmemiş yol katsayıları sunulmuştur.

Not 2. Çocukluk çağı travmalarının alt boyutlarından tanrı imajına giden yollarda, parantez içinde verilen değerler doğrudan (direct) etkiyi, parantez dışındaki değerler toplam etkiyi göstermektedir.

Not 3. * $p < .05$, ** $p < .001$

Şekil 2 E'de görüldüğü gibi, bağımsız değişken fiziksel ihmal, aracı değişken öz şefkati negatif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır ($B = -.21, SH = .11, \%95 GA [-.42, -.01]$). Aracı değişken öz şefkat, bağımlı değişken tanrı imajını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır ($B = .86, SH = .16, \%95 GA [.55, 1.16]$). Fiziksel ihmalin tanrı imajı üzerindeki toplam etkisi negatif yönde ve anlamlıdır ($B = -1.82, SH = .39, \%95 GA [-2.59, -1.06]$). Aracı değişken modele dahil edildiğinde, fiziksel ihmalin tanrı imajı üzerindeki doğrudan etkisi negatif ve anlamlıdır. ($B = -1.65, SH = .40, \%95 GA [-2.39, -.90]$). Ancak ilişkinin gücü azalmaktadır. Fiziksel ihmalin, öz şefkat üzerinden tanrı imajı üzerindeki dolaylı etkisi negatif yönde ve anlamlıdır ($B = -.18, SH = .10, \%95 GA [-.39, -.01]$).

3.Tartışma

Bu araştırmada, istismar ve ihmal biçiminde maruz kalınan çocukluk çağı travmaları ile tanrı imajı arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolü incelenmiştir. Bu doğrultuda, çocukluk çağı travmaları ile yetişkinlik dönemi tanrı imajı arasındaki ilişkide öz şefkatin aracılı rol oynadığı görülmüştür.

Araştırma bulguları en genel anlamda çocukluk döneminde maruz kalınan istismar ve ihmal yaşantılarının, yetişkinlikte, bireyin tanrı imajı üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Başka bir deyişle, çocukluk yıllarında ihmal ve istismar formlarından herhangi birine ya da birkaçına maruz kalma düzeyi yüksek bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde tanrıyı sevgisiz, uzak, korkutucu ve cezalandırıcı olarak algılama ve tanrıya karşı kaygı, korku, güvensizlik gibi olumsuz duygular deneyimleme düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Müslüman örneklerden elde edilen bu bulgu, çocukluk çağı travmalarının bireyin tanrı ile algılanan öznel ilişkisi üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren, batılı ülkelerde, Hıristiyan-Yahudi örneklemelerde elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir (Hall, 1995; Kam, 2018; Kane vd., 1993; Lawson vd., 1998; Pritt, 1998; Rossetti, 1995; Waldron vd., 2018).

Bu bulgunun, bağlanma kuramı temelinde öne sürülen uyuşma hipotezini (Kirkpatrick, 2005) ve bu hipotezi test eden batılı ülkelerde yapılan araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu da söylenebilir. Bu çerçevede yapılan araştırmalar, güvenli bağlanma stili ile seven tanrı imajı arasında, güvensiz bağlanma stili ile uzak ve kontrol eden tanrı imajı arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Granqvist vd., 2012; Kirkpatrick - Shaver, 1992). Bu bağlamda, çocukluk çağı travmalarının, erken dönem bağlanma örüntüsüne zarar vererek, çocuğun kendisine ve diğerlerine dair olumsuz zihinsel temsiller geliştirmesine neden olduğu ve bunun neticesinde, yetişkinlik döneminde bu olumsuz temsillerin tanrıya da yansıtıldığı söylenebilir.

Bu araştırmanın temel bulgusu, çocukluk travmaları ile tanrı imajı arasında öz-şefkatin kısmi aracı rolünün gözlenmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, çocukluk döneminde deneyimlenen ihmal ve istismar yaşantıları düşük öz şefkat düzeyine neden olmakta ve çocukluk çağı travmalarının, yetişkin bireyin tanrı imajı üzerindeki uzun vadeli olumsuz etkisinin bir kısmı düşük öz şefkat üzerinden gerçekleşmektedir. Bu bulgu, çocukluk çağı travmalarının, düşük öz şefkatle ilişkili olduğunu gösteren araştırma bulgularını teyit etmektedir (Miron vd., 2014; Neff - McGehee, 2010; Tanaka vd., 2011). Başka bir deyişle, çocukluk yıllarında ihmal ve istismara maruz kalan yetişkinlerin, yaşadıkları travmatik deneyimler karşısında kendilerini yargılama, eleştirme, bu deneyimleri kabullenmekte zorlanma, bu deneyimler karşısında hissettikleri ve düşündükleri ile özdeşim kurma ve kendilik değerini bu çerçevede tanımlama düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Düşük öz şefkat düzeyi ise olumsuz tanrı imajını yordamıştır. Bu bulgunun, tanrı imajının altında yatan psikolojik süreçleri açıklamak için ortaya atılan ve kendilik değerlendirmelerinin, bireyin tanrı ile ilişkisini değerlendirmede referans noktası olarak alındığını ileri süren kendilik referanslı açıklamalara (Benson - Spilka, 1973; Spilka vd., 1975) destek sunduğu söylenebilir. Ancak, öz şefkatin aracılık etkisinin kısmi (partial) olduğu düşünüldüğünde, çocukluk çağı travmalarına maruz kalan yetişkinlerin tanrı imajının sadece kendilik referanslı olarak açıklanamayacağı, tanrı imajının oluşumunda başka faktörlerin de sürece dahil olduğu söylenebilir ki bu faktörlerin tespit edilmesi ileride yapılacak araştırmaların konusudur.

Çocukluk çağı travmaları dünya genelinde olduğu gibi Müslüman toplumlarda da pandemik düzeyde yaygındır (Al-Fayez vd., 2010; Çelik - Çiçek, 2018; Stoltenborgh vd., 2015) ve birçok yetişkin ruh sağlığı problemi için en önemli risk faktörüdür (Cicchetti, 2016; Kessler vd., 2010). Öte taraftan, din ve psikolojik sağlık ilişkisine dair alanyazın, dindarlığın, ruh sağlığı üzerinde olumlu etkilerinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Bergin, 1983; Bonelli - Koenig, 2013; Koenig - Larson, 2001; Larson vd., 1992; Post - Wade, 2009). Ancak, bazı araştırmacılar, dindarlığın psikolojik işlevsellik üzerinde olumlu etkisi olan boyutunun, global ve davranışsal dindarlık boyutu değil, tanrıyla kurulan öznel ilişki gibi kişisel adanma boyutu olduğu, olumlu tanrı imajının psikolojik iyi oluşla, olumsuz tanrı imajının ise psikolojik sıkıntı ile çok daha güçlü bir ilişki gösterdiği sonucuna varmışlardır (Hackney - Sanders, 2003; Stulp vd., 2019). Benzer bir şekilde, bazı araştırmalar, tanrı ile olumlu, öznel bir ilişkisinin, stresli olaylarla baş etmede, bireyin kullanabileceği önemli baş etme stratejilerinden biri olduğunu göstermiştir (Pargament vd., 2000). Bu bağlamda, mevcut

araştırmanın bulguları, çocukluk çağında ihmal ve istismar yaşantılarına maruz kalan tanrı inancı olan yetişkinlerin, bu olumsuz yaşantıların yarattığı stres ve ruh sağlığı problemleri ile baş etmede önemli bir kaynağı yitirdiklerini ima etmektedir.

Bu bağlamda mevcut araştırmanın bulguları çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantıları rapor eden ve dini inancı olan danışanlarla gerçekleştirilen psikolojik müdahaleler açısından bazı imalar içermektedir. Bir çok araştırma, travmatik deneyimlere maruz kalan danışanlarla yürütülen klinik çalışmalarda, öz şefkat temelli müdahalelerin oldukça etkili olduğunu göstermektedir (Barnard - Curry, 2011; Beaumont vd., 2012; Kearney vd., 2013). Dolayısı ile öz şefkat temelli müdahalelerin, bireyin öz şefkat kapasitesini geliştireceği ve bunun sonucu olarak da olumlu bir tanrı imajını destekleyeceği öngörülebilir. Olumlu tanrı imajının, stresli olaylarla baş etmede en önemli kaynaklarından biri olduğu dikkate alındığında (Hackney - Sanders, 2003; Pargament vd., 2000; Stulp vd., 2019), seven, şefkatli, yakın, dikkate alan, güven veren, yargılamayan bir tanrıya bağlanmanın, çocukluk dönemi travmatik yaşantılarının olası olumsuz sonuçlarının azaltılmasına dolaylı olarak katkı sunacağı söylenebilir.

Bazı durumlarda, özellikle, din ile ilişkili travmatik yaşantılar sonrasında, dinsel çatışma (religious struggle), danışanın en temel çatışması halini alabilmekte ve sunulan problemlerle (presenting problems) doğrudan ilişkili olabilmektedir. Din ile ilişkili travmatik yaşantılar, ihmal ve istismarın, dini otoritesi ya da dinsel kimliği belirgin bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi, istismarın dinsel metin ya da ilahi varlık tarafından onaylanan bir ceza olarak sunulması, istismarın açığa vurulması durumunda, kişinin, tanrı tarafından cezalandırılacağına vurgulanması gibi durumları kapsamaktadır. Din ile ilişkili travmatik yaşantılara maruz kalan kişilerin, din ile ilişkili olmayan ve ihmal ve istismar rapor etmeyenlere göre daha yüksek düzeyde depresyon, kaygı, öfke, psikotizm, fobik kaygı, paranoid düşünce ve somatizasyon sergilediği gözlenmektedir. Din ile ilişkili travmatik yaşantıların psikolojik etkilerinin daha fazla olmasının sebeplerinden birinin, bu yaşantıların, kişinin tanrı ile ilişkisine daha çok zarar vermesi ve dolayısı ile tanrının, travmatik yaşantıların etkisi ile baş etmede bir kaynak olarak kullanılmaması olduğu düşünülmektedir (Bottoms vd., 2003).

Mevcut araştırma, bir sınırlılık olarak, travmatik yaşantıların din ile ilişkili olup olmadığını ele almamakla birlikte, dinsel çatışmanın danışanın getirdiği problemlerin merkezinde olduğu bu gibi durumlarda, öz şefkat temelli müdahalelerin yanı sıra, danışanın çarpıtılmış tanrı temsillerini değerlendirmenin ve müdahale sürecinde ele alınmanın başa çıkmada önemli olabileceğini ima etmektedir. Amerikan Psikologlar Topluluğu (American Psychological Association, 1992), danışan dindarlığını ve maneviyatını, çeşitliliğin (diversity) bir parçası olarak değerlendirip vaka formülasyonu ve müdahale sürecine dahil edilmesi konusunda psikologlara etik bir sorumluluk yüklemektedir. Danışanın tanrıyla ilişkisinin seküler ve manevi odaklı müdahale sürecinde hangi durumlarda, nasıl değerlendirileceğine dair yönergeler ve müdahale yöntemleri alanyazında mevcuttur (Rasar vd., 2013; Richards - Bergin, 2005; Ross, 2016; Walker vd., 2009). Araştırmamızın korelasyonel doğası dikkate alındığında, müdahale sürecinde danışanın çarpık tanrı imgelerinin ele alınması ve sorgulanması, olumlu tanrı imajını destekleyebileceği gibi, danışanın öz şefkat kapasitesinin gelişmesine de katkı sunabileceği öngörülebilir.

Son olarak, bazı araştırmacılar, travma geçmişi olan ve dinsel çatışma yaşayan danışanların, tabi olduğu dinsel grubun din adamlarına yönlendirilebileceğini belirtmişlerdir. Aynı araştırmacılar, din adamlarının bir çoğunun, travma kaynaklı dinsel çatışmaları ele alma konusunda eğitim almadıkları için, danışana faydadan çok zarar verilebileceği riskine de dikkat çekmişlerdir. Bu nedenle, danışanı doğrudan din adamlarına yönlendirmek yerine, gerekli gördüğü durumlarda ruh sağlığı uzmanının din adamları ile iletişime geçmesinin bir alternatif olduğunu vurgulamışlardır (Walker vd., 2009). Pastoral psikoloji eğitiminin yaygın olduğu batılı ülkelere kıyasla, travma kaynaklı dinsel çatışmalar için danışanı din adamlarına yönlendirmek, bu konuda eğitim almadıkları için, ülkemizde danışana zarar verme riskini artırmaktadır. Din adamları, görevlerinin doğası gereği, tanrı imajına değil, tanrı kavramına odaklanmaktadır. Tanrıyla öznel ilişkisi bağlamında travma kaynaklı çatışma yaşayan bir danışana, tanrı hakkında doktrinel önermeler sunmanın, bazı durumlarda dinsel çatışmayı daha da derinleştirme riski taşıyabileceği söylenebilir.

Hıristiyan örneklemeler ile yapılan araştırma bulgularına paralel olarak, mevcut araştırma, çocukluk çağı travmalarının, bireyin tanrı ile öznel ilişkisi üzerinde olumsuz etkisini Müslüman bir örneklemde ortaya koyan özgün bir araştırma niteliğindedir. Ayrıca, bilindiği kadarıyla çocukluk çağı travmalarının tanrı imajı üzerindeki olumsuz etkisine aracılık eden faktörlerden öz şefkatin aracı rolünü ortaya koyan ilk araştırmadır ve ilgili alana önemli bir katkı sağlamaktadır. Ancak çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır.

Birincisi, araştırmada geriye dönük öz bildirim dayalı ölçekler kullanılmıştır. Geriye dönük öz bildirim dayalı veriler, hatırlama problemleri, sosyal beğenirlik gibi faktörler nedeni ile yanlılık içerebilmektedir. Bazı araştırmalar, yatılı tedavi gören Türk danışanlarda, yarı yapılandırılmış mülakatların, öz bildirim ölçeklerine göre, çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantılarını tarama noktasında daha geçerli olduğunu ortaya koymaktadır (Yargıç vd., 2012). Bu nedenle, bu konuda ileride yapılacak çalışmaların nitel ya da karma yöntemler kullanması, konuyla ilgili daha geçerli sonuçlara ulaşmaya olanak verecektir. Ayrıca veriler klinik olmayan ve üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklemde elde edilmiştir. Bu nedenle, bulguların her yaş grubuna

genellenebilirliği d Őst r. Farklı yaş grupları ve özellikle klinik örneklemlerle yapılacak çalışmalar, karŐılaŐtırmalara olanak sağlayarak, konu hakkında daha güvenilir veriler sunacaktır. Bir diğer metodolojik sınırlılık ise, pandemi sürecinden dolayı verilerin rastgele örnekleme yöntemlerinden biri ile toplanmamıŐ olmasıdır. Örneklemin temsil gücünü artırmak için farklı coğrafi bölgelerden katılımcılara ulaŐım sağlansa da, pandemi sürecinden dolayı, verilerin  evrimi i toplanması, dinsel anlayıŐ açıdan heterojen bir örnekleme garanti etmemektedir.

Son olarak, araştırmanın bir sınırlılığı da, araştırmaya  z Őfkat dıŐında, çocukluk  ağı travmalarının tanrı imajı ile olan ilişkisine aracılık etmesi muhtemel diğer bazı değişkenlerin dahil edilmemiş olmasıdır. İhmal ve istismar eden kişinin cinsiyeti, dindarlığı, örseleyici yaşantılar sırasında ya da sonrasında verilen sosyal destek gibi faktörler, çocukluk  ağı örseleyici yaşantıları ile tanrı imajı arasındaki ilişkiyi anlamada olası aracı ya da düzenleyici değişkenler arasında sayılabilir. Bu faktörlerin ileride yapılacak çalışmalar tarafından dikkate alınması önemlidir.

Kaynakça

- Al-Fayez, Ghenaïm vd. "Prevalence of Physical, Psychological, and Sexual Abuse Among a Nationwide Sample of Arab High School Students: Association with Family Characteristics, Anxiety, Depression, Self-Esteem, and Quality Of Life". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 47/1 (Kasım 2010), 53-66. <https://doi.org/10.1007/s00127-010-0311-2>.
- American Psychological Association. "Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct". *American Psychologist*, 47/12 (1992), 1597-1611. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.47.12.1597>
- Barnard, Laura K. - Curry, John. F. "Self-compassion: Conceptualizations, Correlates, & Interventions". *Review of General Psychology* 15/4 (Aralık 2011), 289-303. <https://doi.org/10.1037/a0025754>
- Beaumont, Elaine vd. (2012). "Being Kinder to Myself: A Prospective Comparative Study, Exploring Post-trauma Therapy Outcome Measures, for Two Groups of Clients, Receiving Either Cognitive Behaviour Therapy or Cognitive Behaviour Therapy and Compassionate Mind Training". *Counselling Psychology Review* 27/1 (Mart 2012), 31-43. <https://psycnet.apa.org/record/2012-08620-003>
- Benson, Peter - Spilka, Bernard. "God Image as a Function of Self-Esteem and Locus Of Control". *Journal for the Scientific Study of Religion* 12/3 (Eylül 1973), 297-310. <https://doi.org/10.2307/1384430>
- Bergin, Allen. E. "Religiosity and mental health: A Critical Reevaluation and Meta- Analysis". *Professional Psychology: Research and Practice* 14/2 (1983), 170-184. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.14.2.170>
- Bernstein, David. P. vd. "Development and Validation of a Brief Screening Version of the Childhood Trauma Questionnaire". *Child Abuse & Neglect* 27/2 (Şubat 2003), 169-190. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(02\)00541-0](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(02)00541-0)
- Bonelli, Raphael M. - Koenig, Harold G. "Mental Disorders, Religion and Spirituality 1990 to 2010: A Systematic Evidence-Based Review". *Journal of Religion and Health* 52/2 (Haziran, 2013), 657-673. <https://doi.org/10.1007/s10943-013-9691-4>
- Bottoms, Bette L. vd. "Religion-related Child Physical Abuse: Characteristics and Psychological Outcomes". *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma* 8 (Eylül, 2003), 87-114. https://doi.org/10.1300/J146v08n01_04
- Bowlby, John. *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. London: Tavistock, 1979.
- Brodski, Sally Karina - Hutz, Claudio S. "The Repercussions of Emotional Abuse and Parenting Styles on Self Esteem, Subjective Well-Being: A Retrospective Study with University Students in Brazil". *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 21 (Nisan 2012), 256-276. <https://doi.org/10.1080/10926771.2012.666335>
- Brokaw, Beth Fletcher - Edwards, Keith J. "The Relationship of God Image to Level of Object Relations Development". *Journal of Psychology and Theology* 22/4, (Aralık 1994), 352-371. <https://doi.org/10.1177/009164719402200420>
- Buri, John R. - Mueller, Rebecca A. "Psychoanalytic Theory and Loving God Concepts: Parent Referencing versus Self-Referencing". *The Journal of Psychology* 127/1 (Ocak 1993), 17-27. <https://doi.org/10.1080/00223980.1993.9915539>
- Cicchetti, Dante. "Socioemotional, Personality, and Biological Development: Illustrations from a Multilevel Developmental Psychopathology Perspective on Child Maltreatment". *Annual Review of Psychology* 67 (2016), 187-211. <http://dx.doi.org/10.1146>
- Çelik, Fatma Gül Helvacı - Çiçek, Hocaoğlu. "Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme". *Sakarya Tıp Dergisi* 8/4 (2018), 695-711. <https://doi.org/10.31832/smj.454535>
- Davis, Edward. B. vd. "God Images and God Concepts: Definitions, Development, and Dynamics". *Psychology of Religion and Spirituality* 5/1 (2013), 51-60. <https://doi.org/10.1037/a0029289>
- Dembo, Richard vd. "Physical Abuse, Sexual Victimization and Illicit Drug Use: A Structural Analysis Among High Risk Adolescents". *Journal of Adolescence* 10/1 (Mart 1987), 13-34. [https://doi.org/10.1016/s0140-1971\(87\)80030-1](https://doi.org/10.1016/s0140-1971(87)80030-1)
- Finkelhor, David vd. "Sexual Abuse and its Relationship to Later Sexual Satisfaction, Marital Status, Religion, and Attitudes". *Journal of Interpersonal Violence* 4/4 (Aralık 1989), 379-399. <https://doi.org/10.1177/088626089004004001>
- Freud, Sigmund. *Totem and Taboo. The Basic Writings of Sigmund Freud*. çev. Abraham Arden Brill. New York: Modern Library, 1938.
- Granqvist, Pehr - Hagekull, Berit. "Religiosity, Adult Attachment, and Why "Singles" are more Religious". *International Journal for the Psychology of Religion* 10 (Kasım 2000), 111-123. https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1002_04

- Granqvist, Pehr vd. "Experimental Findings on God as an Attachment Figure: Normative Processes and Moderating Effects of Internal Working Models". *Journal of Personality and Social Psychology* 103/5 (Teemmuz 2012), 804-818. <https://doi.org/10.1037/a0029344>
- Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2007), 123-133. https://doi.org/10.1501/ilhfak_0000000932
- Hackney, Charles H. - Sanders, Glenn S. "Religiosity and Mental Health: A Meta-Analysis of Recent Studies". *Journal for the Scientific Study of Religion* 42/1 (Şubat 2003), 43-55. <https://doi.org/10.1111/1468-5906.t01-1-00160>
- Hall, Terese A. "Spiritual Effects of Childhood Sexual Abuse in Adult Christian Women". *Journal of Psychology and Theology* 23/2 (Haziran 1995), 129-134. https://doi.org/10.1177/0091647195023_00205
- Hayes, Andrew F. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression Based Approach*. New York: Guilford Press, 2018.
- Kam, Christopher. "Integrating Divine Attachment Theory and the Enneagram to Help Clients of Abuse Heal in their Images of Self, Others, and God". *Pastoral Psychology* 67/4 (2018), 341-356. <https://doi.org/10.1007/s11089-018-0817-1>
- Kane, Donna vd. "Perceptions of God by Survivors of Childhood Sexual Abuse: An Exploratory Study in an Underresearched Area". *Journal of Psychology and Theology* 21 (Eylül 1993), 228-237. <https://doi.org/10.1177/009164719302100306>
- Karakuş, Özlem. "Relation Between Childhood Abuse and Self Esteem in Adolescence". *International Journal of Human Sciences* 9/2 (Ağustos, 2012), 753-763. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2348>
- Kearney, David J. vd. "Loving-Kindness Meditation for Posttraumatic Stress Disorder: A Pilot Study". *Journal of Traumatic Stress* 26/4 (Ağustos, 2013), 426-434. <https://doi.org/10.1002/jts.21832>
- Kessler, Ronald C. vd. "Childhood Adversities and Adult Psychopathology in the WHO World Mental Health Surveys". *The British Journal of Psychiatry* 197/5 (Kasım, 2010), 378-385. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.110.080499>
- Kış, Betül. *Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kirkpatrick, Lee A. "An Attachment-Theory Approach to the Psychology of Religion". *International Journal for the Psychology of Religion* 2/1 (1992), 3-28. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0201_2
- Kirkpatrick, Lee A. *Attachment, Evolution, and the Psychology of Religion*. New York, NY: Guilford Press, 2005.
- Kirkpatrick, Lee A. - Shaver, Philip R. "An Attachment Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief". *Personality and Social Psychology Bulletin* 18/3 (Haziran 1992), 266-275. <https://doi.org/10.1177/0146167292183002>
- Koenig, Harold G. - Larson, David B. "Religion and Mental Health: Evidence for an Association". *International Review of Psychiatry* 13/2 (2001), 67-78. <https://doi.org/10.1080/09540260124661>
- Korkmaz, Nuran Erdoğruca. *Bağlanma, İnsan-tanrı İlişkisi ve Psikolojik İyi Olma Hali*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Larson, David B. vd. "Associations Between Dimensions of Religious Commitment and Mental Health Reported in the American Journal of Psychiatry and Archives of General Psychiatry". *American Journal of Psychiatry* 149/4 (Nisan 1992), 557-559. <https://doi.org/10.1176/ajp.149.4.557>
- Lawson, Ronald vd. "The Long Term Impact of Child Abuse on Religious Behavior and Spirituality in Men". *Child Abuse and Neglect* 22/5 (Mayıs 1998), 369-380. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00003-9](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00003-9)
- Miron, Lynsey R. vd. "Childhood Abuse and Problematic Alcohol Use in College Females: The Role of Self-Compassion". *Self and Identity* 13/3 (2014), 364-379. <https://doi.org/10.1080/15298868.2013.836131>
- MacBeth, Angus - Gumley, Andrew. "Exploring Compassion: A Meta-Analysis of the Association between Self-Compassion and Psychopathology". *Clinical Psychology Review* 32/6 (Ağustos 2012), 545-552. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.06.003>
- Neff, Kristin. "Self-Compassion: An Alternative Conceptualization of a Healthy Attitude Toward Oneself". *Self and Identity* 2/2 (2003a), 85-101. <https://doi.org/10.1080/15298860309032>
- Neff, Kristin D. "The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion". *Self and Identity* 2 (2003b), 223-250. <https://doi.org/10.1080/15298860309027>

- Neff, Kristin D - McGehee, Pittman. "Self-Compassion and Psychological Resilience among Adolescents and Young Adults". *Self and Identity* 9/3 (2010), 225-240. <https://doi.org/10.1080/15298860902979307>
- Nelson, Marven O. - Jones, Edward Morris. "An Application of the Q-Technique to the Study of Religious Concepts". *Psychological Reports* 3 (1957), 293-297. <https://doi.org/10.2466/pr0.1957.3.3.293>
- Oates, R. Kim vd. "Self-Esteem of Abused Children". *Child Abuse and Neglect* 9/2 (1985), 159- 163. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(85\)90007-9](https://doi.org/10.1016/0145-2134(85)90007-9)
- Pargament, Kenneth vd. "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE". *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (Nisan 2000), 519-543. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1097-4679\(200004\)56:4<519::aid-jclp6>3.0.co;2-1](https://doi.org/10.1002/(sici)1097-4679(200004)56:4<519::aid-jclp6>3.0.co;2-1)
- Post, Brian C. - Wade, Nathaniel G. "Religion and Spirituality: A Practice-Friendly Review of Research". *Journal of Clinical Psychology* 65/2 (2009), 131-146. <https://doi.org/10.1002/jclp.20563>
- Pritt, Ann F. "Spiritual Correlates of Reported Sexual Abuse Among Mormon Women". *Journal for the Scientific Study of Religion* 37/2 (1998), 273-285. <https://doi.org/10.2307/1387527>
- Raes, Filip vd. "Construction and Factorial Validation of a Short form of the Self-Compassion Scale". *Clinical Psychology & Psychotherapy* 18/3, (2011), 250-255. <https://doi.org/10.1002/cpp.702>
- Rasar, Jacquelline D. vd. (2013). "The Efficacy of a Manualized Group Treatment Protocol for Changing God Image, Attachment to God, Religious Coping, and Love of God, Others, and Self. *Journal of Psychology and Theology* 41/4 (Aralık 2013), 167-280. <https://doi.org/10.1177/009164711304100401>
- Reinert, Duane F. - Edwards, Carla E. "Attachment Theory and Concepts of God: Parent Referencing versus Self-Referencing". *SAGE Open* (Aralık 2014), 1-9. <https://doi.org/10.1177/2158244014560547>
- Richards, P. Scott - Bergin, Allen E. *A Spiritual Strategy for Counseling and Psychotherapy*. Washington, DC: American Psychological Association, 2005.
- Rizzuto, Ana-Marie. *The Birth of the Living God: A Psychoanalytic Study*. Chicago: The University of Chicago Press, 1979.
- Ross, Colin A. "Talking about God with Trauma Survivors". *American Journal of Psychotherapy* 70/4 (Aralık 2016), 429- 437. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2016.70.4.429>
- Rossetti, Stephen J. "The Impact of Child Sexual Abuse on Attitudes toward God and the Catholic Church". *Child Abuse & Neglect* 19/12 (Aralık 1995), 1469-1481. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00100-1](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00100-1)
- Siegmann, Aron Wolfe. "An Empirical Investigation of the Psychoanalytic Theory of Religious Behavior". *Journal for the Scientific Study of Religion* 1 (1961), 74-78. <https://doi.org/10.2307/1385177>
- Stoltenborgh, Marije vd. "The Prevalence of Child Maltreatment across the Globe: Review of a Series of Meta-Analyses". *Child Abuse Review* 24/1 (Ocak-Şubat 2015), 37-50. <https://doi.org/10.1002/car.2353>
- Spilka, Bernard vd. "Parents, Self, and God: A Test of Competing Theories of Individual-Religion Relationships". *Review of Religious Research* 16/3 (Ocak 1975), 154-165. <https://doi.org/10.2307/3510353>
- Stulp, Henk P. vd. "God Representations and Aspects of Psychological Functioning: A Meta-Analysis". *Cogent Psychology* 6/1 (Ağustos 2019). <https://doi.org/10.1080/23311908.2019.1647926>
- Şar, Vedat vd. "Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenilirliği". *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 32/4 (2012), 1054-1063. <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26947>
- Tanaka, Masako vd. "The Linkages among Childhood Maltreatment, Adolescent Mental Health, and Self-Compassion in Child Welfare Adolescents". *Child Abuse & Neglect* 35/10 (2011), 887-898. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.07.003>
- Toth, Sheree L. vd. "Narrative Representations of Caregivers and Self in Maltreated Pre-schoolers". *Attachment and Human Development* 2/3, (2000), 271-305. <https://doi.org/10.1080/14616730010000849>
- Valentine, Lanae - Feinauer, Leslie L. "Resilience Factors Associated with Female Survivors of Childhood Sexual Abuse". *The American Journal of Family Therapy* 21/3 (1993), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01926189308250920>
- Waldron, Jonathan vd. "Religiosity and Interpersonal Problems Explain Individual Differences in Self Esteem among Young Adults with Child Maltreatment Experiences". *Child Abuse & Neglect* 80 (2018), 277-284. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.023>

Walker, Donald vd. "Changes in Personal Religion/Spirituality during and after Childhood Abuse: A Review and Synthesis". *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy* 1/2 (2009), 130-145. <https://doi.org/10.1037/a0016211>

Yargıç, İlhan vd. "The Relation of Childhood Trauma with Suicide Attempt and Self Mutilation". *Anatolian Journal of Psychiatry* 13/4 (2012), 277-284. <https://alpha-psychiatry.com/en/the-relation-of-childhood-trauma-with-suicide-attempt-and-self-mutilation-16298>

Yıldırım, Musa - Sarı, Tuğba. "Öz-Şefkat Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/4 (2018), 2502-2517.

<https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.41844-452171>